Gönderim Tarihi: 08.07.2019

Kabul Tarihi: 22.07.2019

İSTİKLAL HARBİNDE KUVA-Yİ MİLLİYE SAFINA KATILAN ASKERİ VE MÜLKİ GÖREVLİLERE İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN YAPTIRIMLARI¹

Sanctions of İstanbul Government on the Military and Local Authorities Which
Align Themselves with The National Forces During Independence War

Muhammed KÖSE

Dr.Öğr.Üyesi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
muhammedkose@erzincan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2049-5405

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

1. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de İtilaf devletleri ile Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalamış ve hemen akabinde başkent İstanbul İtilaf devletlerince işgal edilmişti. İtilaf Devletleri anlaşmanın 7. maddesini gerekçe göstererek İstanbul ile başlayan işgal sürecini Anadolu'nun her tarafına taşımının bahanelerini üretme peşindeydiler. İstanbul hükümeti, İtilaf Devletlerinin işgallerinin geçici olduğuna inanmış veya inanmak zorunda kalmış, işgallere siyasi ya da askeri herhangi bir tepki verememişti. Siyasi idaredeki çaresizlik ve teslim oluş ordunun içindeki, başta Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları olmak üzere, birçok vatansever subay ile birtakım aydın ve Anadolu halkının tepkisine sebep olmuştu. Kaderi ile baş başa bırakılan vatansever subay, aydın ve Anadolu insanı İtilaf Devletlerinin saldırı, tecavüz ve işgallerine sessiz kalmamıştı. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkarak başlattığı bağımsızlık mücadelesi kısa bir süre içinde Anadolu'nun hemen her tarafını sarmış ve neredeyse her zümre içinde destek bulmuştu. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan sonra bir dizi genelgeler yayımlamak, kongreler düzenlemek, gazeteler çıkarmak ve mitingler tertip etmek suretiyle insanların uyanmasını sağlayarak Anadolu'da milli direnişi başlatmıştı.

Bütün bunlarla birlikte işgallerin boyutunun farkında olan Mustafa Kemal, işgallere tepki olarak yurdun farklı bölgelerinde ortaya çıkan Kuva-yi Milliye direnişçilerini bir araya getirerek düzenli bir ordu kurmuş ve bu suretle hem işgalci İtilaf devletlerine hem de ona karşı çıkan İstanbul hükümetine karşı silahlı mücadeleyi de başlatmıştı. Anadolu'da başını Mustafa Kemal Paşa'nın çektiği Milli Mücadeleye gün geçtikçe İstanbul hükümetine bağlı subay ve memurlar da iştirak etmiş ve Milli mücadele giderek güçlenmeye başlamıştı. İstanbul hükümeti ise Kuva-yi Milliye ve Milli mücadeleyi destekleyeceği yerde bu oluşumu engellemek ve ortadan kaldırmak için büyük yaptırımlar uygulamaya çalışmıştı.

Bu çalışmada İstiklal Harbi'ne katılan subay, mülki memurlar ve halka karşı İstanbul hükümetinin uyguladığı baskılar ve yaptırımlar Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinden

¹ Bu makale 13-15 Haziran 2019 tarihinde Ankara'da düzenlenen "Asayişten Cepheye: Milli Mücadelede Jandarma Uluslararası Sempozyumu'nda sözlü sunumu yapılan "İstiklal Harbi'nde Kuva-yi Milliye Safına Katılan Jandarma ve Mülki Görevlilere İstanbul Hükümeti'nin Yaptırımları" başlıklı bildirinin yeniden gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

temin ettiğimiz belgeler ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstiklal Harbi, İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal, Kuva-yi Milliye, Askeri.

Abstract

At the end of WWI, Ottoman Empire signed Mudros Armistice Agreement with Entente Powers in 30 October 1918 and soon after, the capital, İstanbul was occupied by Entente Powers. The Allies was seeking to pretext to carry the occupation which started in İstanbul to the whole Anatolia reasoning the 7th article in the agreement. İstanbul Government believed or was to believe that the occupations were temporary and could not give a political or military reaction to the occupations. The desperation and submission of the authority caused eyebrows of many patriot officers, especially Mustafa Kemal, and some intellectuals, also Anatolian people to raise. The patriot officers, intellectuals and Anatolian people who left their fates did not stay silent to the attacks, rapes and occupations of the Allies. The independence fire which Mustafa Kemal started stepping Samsun covered almost all sides of Anatolia and found support from nearly all classes in a short time. Mustafa Kemal Pasha started the national resistance by waking up the civil by issuing a series of circulars, organizing congresses, publishing newspapers and arranging meetings.

Besides, Mustafa Kemal, who is aware of the aspects of occupations, gathered the National Forces, which showed up in different parts of the country as a reaction to the occupations, and set up a regular army and by this means, started an armed fight against both the Allies and İstanbul Government which is against him. Day by day, officers and officials who are bounded to İstanbul Government joined the Independence War, which was leaded by Mustafa Kemal Pasha and Independence War was increasingly started to get stronger. Moreover, İstanbul Government tried to implement sanctions to hinder and annihilate this organization instead of supporting National Forces.

In this study, the sanctions and oppressions of İstanbul Government implemented on the local authorities, officers and public which align themselves with the National Forces during Independence War are discussed under the light of documents provided from the Ottoman and the Republic Archives

Keywords: Independence War, İstanbul Government, Mustafa Kemal, National Forces, Military.

1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşında yenilen İttifak blokundaki müttefiklerinin yenilgiyi kabul edip savaştan çekilmesiyle Osmanlı Devleti de 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalayarak savaştan çekilmek durumunda kalmıştı. Osmanlı Devleti açısından oldukça ağır hükümler taşıyan Mondros, İstanbul hükümetinin çaresizce teslimiyetinin açık bir belgesiydi. İtilaf Devletleri çok geçmeden ateşkesin 7. Maddesini² gerekçe göstererek İstanbul dâhil Anadolu'yu işgal etmeye

² Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkulceyşi (strateji) noktasını işgal hakkına haiz olacaklardır. Bk.: Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri C:1*, TTK Yayınları, Ankara 1953, s.520-521. Ayrıca Mondros Ateşkes Anlaşması için bk: Zekeriya Türkmen, 30 Ekim 1918

başlamışlardı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal³ edilmeye başlaması ve 16 Mayıs'ta Mustafa Kemal'in 9. Ordu müfettişi olarak İstanbul'dan Samsun'a doğru yola çıkması⁴, çok geçmeden işgallere karşı milli bir ruhun ortaya çıkmasını sağladı. İzmir'in Yunanlılar tarafından 15 Mayıs 1919'da işgal edilmeye başlanması'nın hemen akabinde bir taraftan İzmir ve havalisinde Kuva-yi Milliye⁵ hareketi başlamış ve işgalci güçlerin saldırıları engellenmeye çalışılmıştı. Diğer taraftan Mustafa Kemal ilk etapta İzmir'in işgalini protesto eden telgraflar çekmiş daha sonra İstanbul Hükümetinin tepkisizliği üzerine Samsun'dan Havza'ya geçerek İstiklal Mücadelesini fiili olarak başlatmıştı

Karşılarında organize bir direniş çıkmayan Yunanlılar, İzmir'den sonra Balıkesir taraflarına yönelmiş, gittikleri her yerde fütursuzca halkın canına, malına ve ırzına saldırmaktan imtina etmemişlerdi. Mondros Ateşkes Anlaşması ile birliklerinden terhis olup evlerine dönen genç subaylar küçük gruplar halinde bölge halkından aldıkları destek ile Yunanlıların ilerleyişini durdurmaya çalışmışlardı. Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe gibi Kuva-yi Milliye komutanları halktan aldığı destekle kendi bölgelerinde Yunanlıların direncini kırmayı başarmışlardı. Mustafa Kemal'in çağrısıyla milli direniş gün geçtikçe yaygınlaşmaya ve güçlenmeye başlamıştı. Yunan işgali karşısında İstanbul Hükümetinin tepkisizliğini içine sindirmeyen Osmanlı ordusunun içindeki vatansever subaylar ve mülki memurlar Kuva-yi Milliye saflarına katılmaya başlamışlardı. Düzenli ordunun kurulması için ilk adımın atılacağı 20 Mayıs 1920 tarihine kadar, Anadolu'daki İstiklal Harbi'nin silahlı mücadelesi birbirinden kopuk ve dağınık bir vaziyette yapılmaktaydı. Bu arada Mustafa Kemal Paşa Havza'dan Anadolu'nun

Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Genel Bir Bakış, *OTAM*,:11, Ankara 2000, ss.615-632., Ali Güler, *Bin Yıllık Hesaplaşma Lozan*, Halk Kitabevi, İstanbul 2017.

³ İzmir'in işgali için bk: Ferzan Gürel, *İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000., Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgal ve Rum Mezalimim*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

⁴ Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile alakalı detaylı bilgi için bk: Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri: Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990., Salahi R. Sonyel, *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (Cilt: I,II, III.)*, TTK Yayınları, Ankara 2008.

⁵ Kuva-yi Milliye Teşkilatı hakkında teferruatlı bilgi için bk: İhsan Aksoley, *Teşkilat-ı Mahsusa (Enver Paşa'nın Sırdaşı Anlatıyor:)*, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Hastaş), Timaş Tarih Yayınları, İstanbul 2009., Alev Coşkun, *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, Kırmızı Kedi yayınları, İstanbul 2019., Taha Akyol, *1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuva-yi Milliye*, Doğan Kitap, İstanbul 2016.

içlerine geçmiş, genelgeler yayımlamış, kongreler tertiplemiş ve kısa bir süre içinde bütün Anadolu'yu Milli Mücadeleye dâhil etmeyi başarmıştı.

Kuva-yi Milliye Teşkilatı ve Anadolu'daki Milli mücadelenin kısa bir süre içerisinde, İstanbul Hükümeti ile işgalci devletlere karşı koyacak düzeyde büyümesi, işgalci güçler ile İstanbul Hükümetini birtakım önlemler almaya itmişti. İstanbul Hükümeti ilk etapta vali ve mutasarrıflara telgraflar çekerek memleketteki asayişten İstanbul Hükümetinin sorumlu olduğunu, Kuva-yi Milliye adıyla hareket eden grupların faaliyetlerinin, memleketin her tarafının işgal edilmesine sebep olacağı şeklinde teslimiyetçi bir tutum sergilemekteydi. Bununla birlikte İstanbul Hükümeti çıkardığı fetvalarda Kuva-yi Milliye gibi teşkilatların caiz olmadığını öne sürerek Milli mücadeleye katılımı engellemeye çalışmaktaydı. Bu önlemleri işe yaramayan İstanbul hükümeti, Kuva-yi Milliye safına katılan ordu mensupları ve mülki memurları önce uyararak görevinin başına dönmeleri durumunda affedileceklerini duyurmuştu. Nitekim Mustafa Kemal'e de Havza'dan Amasya'ya geçince görevinin dışına çıktığı gerekçesi ile İstanbul'a geri dönmesi çağrısı yapılmıştı. (Özdemir, 2010, s.130) Ancak söz konusu görevliler İstanbul Hükümetinin çağrılarına kulak vermeyince İstanbul Hükümetince görevlerinden azledilmişlerdi. Bununla birlikte Kuva-yi Milliye'nin güçlenmesine paralel olarak İstanbul Hükümetinin Kuva-yi Milliye'ye aleyhine verdikleri cezalar giderek sertleşmekteydi. Bunda İngilizlerin de baskısıyla Damad Ferid'in 5 Nisan 1920'de 4. defa sadrazam olmasının etkisi oldukça fazlaydı. (Akandere, 2009, s.346) Bu çalışmada kullanılan arşiv belgelerinin tarihleri dikkate alındığında bunu görmek mümkündür. Bunda Dürrizade Abdullah Efendi'nin 5 Nisan 1920'de Kuva-yi Milliye'nin ileri gelenlerinin idam dâhil sert cezalarla cezalandırılmasını uygun gören fetvasının etkisi oldukça fazlaydı.⁶ Bu tarihten itibaren İstanbul Hükümeti, İstiklal Harbi'ni başarısız kılmak ve Milli Mücadele hareketini engellemek maksadıyla kendilerine itaat etmeyen resmi görevli olsun olmasın Kuva-yi Milliye hareketine dâhil olmuş herkese, milli mücadeledeki

⁶ Osman Akandere, Takvim-i Vekayi'ye dayandırarak Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin Mustafa Kemal dâhil Kuva-yi Milliye ileri gelenlerinin idamlarını caiz olduğu yöndeki fetvanın 11 Nisan 1920 tarihli olduğunu ileri sürmüştür. Bk: Osman Akandere, 11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yi Milliye Aleyhine Yayınlanan Kararlar, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s.24, Kasım 1999-2003, ss.417-467, s.441. Ancak Dürrizade'nin söz konusu olan fetvası gerçekte 5 Nisan 1920'de padişah Mehmed Vahdeddin tarafından onaylanmış, 11 Nisan 1920'de Takvim-i Vekayi'de yayınlanarak kamuoyuna duyurulmuştur. Fetvanın orijinal nüshası için bk: BOA. İ.DUİT. 9/140. Vrk.1. [5 Nisan 1336/1920].

pozisyonlarına göre, kürek cezasından idam cezasına kadar ağır cezalar vermişti.

2. KUVA-Yİ MİLLİYE'YE KATILIM VE İSTANBUL HÜKÜMETİNİN KATILIMLARI ENGELLEME TEŞEBBÜSLERİ

Dâhiliye Nezareti 30 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum, Ankara, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Elazığ, Edirne, Konya, Bitlis vilayetleri ile Karahisar-ı Sahib, Kayseri, İzmit, Bolu, Canik, Çatalca, Karesi, Menteşe, Teke, Maraş, Kütahya, İçel, Niğde, Erzincan ve Eskişehir mutasarrıflarına tebligat göndererek, Aydın ve çevresinde Kuva-yi Milliye lehinde hareket eden Hacı Şükrü ile Demirci Mehmed Efendi hakkında birtakım uyarılarda bulunmuştu. Dâhiliye Nezareti söz konusu tebligatta, Aydın havalisinde başına topladığı çetelerle vatanın menfaatlerine aykırı harekatta bulunan ve kendisine Kuva-yi Milliye kumandanı unvanını veren Hacı Şükrü ile çete reisi Demirci Mehmed Efendi'nin nerede görülürse derhal derdest ve tevkif edilerek Dersaadet'e gönderilmelerini istemiştir. (DH.ŞFR. 101/76. Vrk.1.) Dâhiliye Nezareti ayrıca Hacı Şükrü'nün kendini Kuva-yi Milliye kumandanı ilan etmekle kalmayıp birtakım icraatlar da yapmaya başladığına işaret etmiştir. Nitekim Dâhiliye Nezareti'nden 30 Temmuz 1919'da Isparta mutasarrıfı Talat Bey'e gönderilen telgraf bunu teyit eden detaylar içermektedir. Buna göre kendisini Aydın havalisi Kuva-yi milliye kumandanı ilan eden Hacı Şükrü, Aydın havalisindeki ihtiyat zabıtlarını maaş vaadiyle kendisine bağlamaya çalışmaktaydı. Dâhiliye Nezareti mutasarrıftan Hacı Şükrü'nün faaliyetlerini takip edip kökenini ve maiyetindekileri araştırmasını istemişti. (BOA. DH.ŞFR. 101/75)

Dâhiliye Nezareti 5 Ağustos 1919'da Erzurum, Ankara, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Elazığ, Edirne, Konya, Bitlis vilayetleri ile Karahisar-ı Sahib, Kayseri, İzmit, Bolu, Canik, Çatalca, Karesi, Menteşe, Tekke, Maraş, Kütahya, İçel, Niğde, Erzincan ve Eskişehir mutasarrıflarına gönderilen tebligat Kuva-yi Milliye kumandanları Demirci Mehmed Efe ile Hacı Şükrü'nün bölgedeki etkilerinin giderek arttığı ve Dâhiliye Nezareti'nin onların faaliyetlerinden oldukça rahatsız olduğunu göstermektedir. Buna göre, Demirci Mehmed Efe ile Aydın Havalisi Kuva-yi Milliye kumandanı Hacı Şükrü'nün Isparta'da iki beyanname⁷ neşrederek bunların birinde; [1]310-[1]314 doğumlu olan bütün fertlerin 48 saat zarfında silah ve teçhizatlarıyla şubelerine müracaat

⁷ Söz konusu beyannamenin detayları için bk: Akandere, 11 Nisan 1920 (1336) Tarihli..., s.436-37.

eylemeleri, *adem-i riayet* (uymama) gösterenlerin bil-muhakeme idam edilecekleri ve evlatlarını kıtalarına göndermeyen pederlerin de derhal idam olunacakları ve hanelerinin yakılacağı ilan edilmiştir. Dâhiliye Nezareti kıtalardan firar vaki olmaması için yukarıda bahsi geçen kararların her kazada dellallar vasıtasıyla ilan edileceği ve bu telgrafların şube müdürlerine de gönderileceğini beyan etmiştir. Dâhiliye Nezareti, Konya valisinden kendilerine ulaşan telgrafta yer verilen Demirci Mehmed Efe ve Hacı Şükrü'nün bir diğer beyannamesine atıf yaparak, bunların ne kadar ihtiyat zabitanı var ise ordu-yu Osmani'de verilen mahsusat kadar bir para ile Kuva-yi Milliye'de istihdam olunmak üzere hemen gelmelerini tebliğ ettiklerini belirtmiştir. Esasen mezkûr Nezaret'ten verilen emirden gayri hiçbir tevelüdlü efradın silahaltına celb edilemeyeceği tabii bulunmuş iken çete reisi Demirci Mehmed Efe imzasıyla [1]310-[1]314 doğumlu kişilerin şube ve kıtalarına daveti memleket dâhilinde anarşiye sebebiyet olacağını beyan etmiştir. Uyarılarına devam eden Dâhiliye Nezareti bunun akıbetindeki vehameti anlayan herkesin bu kadar kısmen seferberlik olan bu halin ilanını (DH.ŞFR. 102/30. Vrk.1.) ancak zat-ı Hazreti padişahının irade-i şahaneleri üzerine Harbiye Nezareti emredebileceğini ifade etmiştir. Dâhiliye Nezareti aksi takdirde böyle Demirci Mehmed Efe'nin emrine tayin edeceği bir şube reisi veya bir makam-ı askeri mevcut olacağına kat'iyyen ihtimal veremeyeceğini belirterek bu gibi asılsız icraata kat'iyyen mani' olunması hakkında memurin-i mülkiyeye emirler verdiğini beyan etmiştir. Telgrafların son kısımlarında Dâhiliye Nezareti ilgili mülki amirleri uyararak, bu tür oluşumlara müsaade edenlere, bunların faaliyetlerine göz yumanlara ilgili kanunun ceza maddeleri kapsamında şiddetli cezalar verileceğini belirtmiştir.(BOA. DH.ŞFR. 102/30. Vrk.2.)

En zor koşullarda dahi durumdan vazife çıkarmak peşinde olanların her zaman mevcut olduğu muhakkaktır. Bu gerçeklik ülkenin tarihte en zor sınavdan geçtiği dönemlerde dahi değişmemiştir. Nitekim 19 Ağustos 1919'da Denizli mutasarrıflığının Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği şifreli evrak bunun en açık örneğidir. Zira yukarıda bahsi geçen telgrafta, Aydın'da iki kaza ve livadaki memurların, maaşlarının ödenmemesi durumunda vazifelerini terk ederek Kuva-yi Milliye hareketine iltihak edeceklerini kendilerine ilettikleri bildirilmiştir. Dâhiliye Nezareti, söz konusu memur maaşlarının Bank-ı Osmani aracılığıyla ödeneceğini mutasarrıflığa bildirmiştir.(DH.ŞFR. 642/69. Vrk.1-2.)

İstanbul Hükümeti Kuva-yi Milliye'nin ortaya çıkmasından itibaren bu teşkilatı yakından takip etmiş ve Kuva-yi Milliye hareketine ilgi duyan kişileri bu hareketten uzak tutmak için bir dizi önlem almaya çalışmıştır.

Nitekim 24 Ağustos 1919'da Dâhiliye Nezareti, Umum Jandarma Kumandanlığı'na çektiği telgrafta; Teşkilat-ı Milliye mensuplarıyla alakadar olan Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) jandarma kumandanının kışkırtıcı hareketlerde bulunmasına engel olunması için hemen İstanbul'a gelmesi emredilmiştir. (BOA. DH.KMS. 53/94. Vrk.2.)

Kuva-yi Milliye hareketinin büyümesini engellemek için İstanbul Hükümeti her ne kadar önlem almaya çalışmış olsa da Kuva-yi Milliye mensuplarının Milli mücadeleye insan kazandırmak için zor koşullarda dahi çalıştıkları görülmektedir. Zira 25 Ağustos 1919'da Dâhiliye Nezareti'nden Ankara valiliğine gönderilen 7577 numaralı telgraf bunu ispatlar niteliktedir. Söz konusu telgrafta, vilayet dâhilinde teşkilat-ı milliye için tebdili kıyafet ile kasaba ve köyleri dolaşıp propaganda yapan bazı zabitanın ve ahaliyi tahrik edecek oyunlar tertip edenlerin derhal yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. (DH.ŞFR. 102/264. Vrk.1.) Teşkilat-ı Milliye'nin Milli mücadeleye insan kazandırmak için gizli faaliyetleri Ankara ile sınırlı değildir. Nitekim 25 Ağustos 1919'da Dâhiliye Nezareti'nin İzmir mutasarrıflığına gönderdiği 7578 numaralı telgraf da bu konu ile alakalıdır. Dâhiliye Nezareti söz konusu telgrafında İzmir mutasarrıflığına; liva dâhilinde bazı zabitanın propaganda yapmakta olduklarını, bunların çoğunun sivil elbise giydiklerini ve türlü kabahatler işleyerek her tarafı dolaştıklarını ve mülki memurlardan bazılarının da bunlara müsamaha ve yardım ettikleri yönünde haber aldıklarını iletmiştir. Dâhiliye Nezareti, İzmir mutasarrıflığından bu gibi propagandalara izin verilmemesini ve tahkirane propaganda yapanların araştırılıp tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. (DH.ŞFR. 102/263. Vrk.1.)

Aynı tarihlerde benzeri bir hareketliliğin de Konya'da yaşandığı görülmektedir. Nitekim 25 Ağustos 1919'da Dâhiliye Nezareti Konya valiliğine gönderilen 7551 numaralı telgraf ile Teşkilat-ı Milliye adı altındaki oluşumun vilayet dâhilinde yapacağı tahriklere meydan verilmemesini ve oralara Teşkilatı Milliye adına gelip tahrikte bulunanların yakalanıp İstanbul'a gönderilmesi talimatını vermiştir. (DH.ŞFR. 102/254. Vrk.1.)

İstanbul Hükümeti her ne kadar Kuva-yi Milliye hareketinin büyümesinin engellenmesi yönünde vali ve mutasarrıflara talimat gönderse de vali ve mutasarrıflardan Kuva-yi Milliye'ye asker, memur ve sivil vatandaşların katılımı yönünde haberler peşi sıra gelmekteydi. Mamafih 8 Ekim 1919'da Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen evrakta; Gebze ve Kartal kazalarında mülki memurlar, jandarma bölük kumandanı ve efradı ile ahalinin Kuva-yi Milliye'ye katıldığı bilgisi verilmekteydi. (DH.KMS.

53/3. Vrk.2-9.) 18 Kasım 1919'da İstanbul valiliğinden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta ise; Kuva-yi Milliye namına faaliyetler icra eden teşkilatın Şile ve Ömerli'de de yapılanmaya çalışıldığına dair Üsküdar mutasarrıflığından haber alındığı ve bu konuda gereğinin yapılması isteniliyordu.(DH.KMS. 53/3. Vrk.73.)

15 Nisan 1920'de Dâhiliye Nezareti; Mülkiye müfettişi Süleyman Hikmet Beyin raporu doğrultusunda Menteşe Sancağının merkezi ve Milas'ta meydana gelen olaylar ve Kuva-yi Milliyecilerin hareketlerine sessiz kalan Jandarma kumandanı için Menteşe mutasarrıfını uyaran telgraf çekmiştir. Buna göre Dâhiliye Nezareti İsmail Hikmet Beyin raporu ve Jandarma Komutanlığından alınan vukuat cetveline işaret ederek, Menteşe Sancağının merkezi ve Milas'ta son zamanlarda cinayetlere kadar varan olay sayısındaki artış ile eşkıyalığın sebebi sorulmuştur. Bununla birlikte Dâhiliye Nezâreti bu olaylarda Kuva-yi Milliyecilerin rolü olduğunu ve Kuva-yi Milliyecilerin bu hareketlerine mutasarrıflığın ve Jandarma Komutanlığının kayıtsız kalmayarak üstüne gidilmesini Menteşe mutasarrıfına emretmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezareti etrafına 10 silahlı adam toplayıp halka zulüm eden Heyet-i Milliye taraftarı olan Musaddık adındaki şahsın takip edilerek gereğinin yapılmasını da emretmiştir (DH.EUM.AYŞ. 38/28. Vrk.1.)

19 Nisan 1920'de İzmit mutasarrıf vekili Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda; Karamürsel Ahz-ı Asker şubesinden Yüzbaşı Ahmed Kemal, liman reisi Yüzbaşı İhsan Efendi, Binbaşı mütekaidlerinden Mahmud Bey, yazıcı çavuş Garibo Salih, Hafız Saim ve Arnavud Talib namında bazı şahısların Kuva-yi Milliye hareketine iltihak etmek üzere Karamürsel'den hareket ettikleri ve daha başka kişilerin de tavırlarından bu harekete katılabilecekleri yönündeki Karamürsel Ahz-ı Asker Şube reisi Fuad Bey'in şifahi olarak Karamürsel kaymakamlığına bildirdiği haberini iletmıştır (DH.KMS. 53/48. Vrk.4.) Dâhiliye Nezareti, İzmit mutasarrıflığından gelen yazıyı tetkik ederek 25 Nisan'da Harbiye Nezareti'ne tebligat göndermiştir: Dâhiliye Nezareti söz konusu tebligatta, Kuva-yi Milliye iltihak etmek üzere Karamürsel'den hareket eden jandarma efradına katılmak üzere, İstanbul Jandarma Alayı'ndan da birtakım zabitan ve askerın kıtalarını terk ederek firar ettiklerini bildirmiştir. Bununla birlikte Dâhiliye Nezareti Karamürsel ve İstanbul'daki asker alayından firar eden askerler yüzünden İzmit-İstanbul arasında asayışsızlığın ortaya çıktığına işaret ederek, Harbiye Nezareti'ne, bu firarların biran önce önlenmesi gerektiği uyarısında bulunmuştur.(DH.KMS. 53/48. Vrk.1.)

Sadaret Makamı 1 Mayıs 1920 tarihinde Meşihat ve Adliye Nezareti'ne tezkere göndererek; Antalya Müftüsü Yusuf Talat Efendi'nin

Kuva-yi Milliye taraftarı olup yapılan tahkikat neticesinde Antalya Kuva-yi Milliye başkanlığında da bulunduğu tespit edildiğinden kendisinin müftülük görevinden azledilmesi talimatını vermiştir.(BEO.4630/347185. Vrk.1.) Meşihat bir gün sonra; Antalya sancağı müftüsü Yusuf Talat Efendi'nin görevinden azledilerek durumun Konya valisine iletildiğini Sadaret'e bildirmiştir.(BEO.4630/347185. Vrk.2.)

İncelenen dönemde Kuva-yi Milliye hareketine askeri, mülki, dini ve sivil grupların katılımının yanı sıra çeşitli suçlardan aranan ya da tutuklu olan hükümlülerin de iştirak ettiği tespit edilmiştir. Bu çalışmayla bütünlük sağlayacağı düşünülen bu belgelerden ilki 21 Şubat 1920 tarihinde Adliye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirattır. İlgili tahriratta Adliye Nezareti, çoğunluğu uzun süredir eşkıyalık yapan ve haklarında tutuklama kararı bulunan çok sayıdaki suçlunun, kanun takibatından kurtulmak için Kuva-yi Milliye hareketine katıldığını ve bunların Kuva-yi Milliyece muhtelif hizmetlerde görevlendirildiği belirtilmiştir. Adliye Nezareti, hem köy halkını mağdur eden hem de mağdur ettikleri halkın önünde dolaşan bu suçlu grubunu, halkın Karesi Müddei Umumiliği'ne (savcılık) şikâyet ettiğini ve bunun gereğinin yapılmasını Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir.(DH.İ.UM. 22/58. Vrk.4.) Benzer şekilde Dâhiliye Nezareti'nden Niğde Mutasarrıfına 22 Mart 1920'de gönderilen telgrafta da Dâhiliye Nezareti, Niğde valiliğinden bu tür suçluların Kuva-yi Milliye safına geçmek için kaçmalarının engellenmesini istemiştir.(DH.İ.UM.EK. 119/33. Vrk.2.) 22 Mart 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Maraş sancağı mutasarrıfına çekilen telgraf ile Dâhiliye Nezareti aynı şekilde Maraş mutasarrıfını da uyararak Kuva-yi Milliye safına katılmak üzere kaçan tutuklu ve suçlulara müsaade edilmemesi yönünde talimat vermiştir.(DH.İ.UM.EK. 119/32. Vrk.2.)

22 Mart 1920'de Dâhiliye Nezareti'nden Konya valiliğine gönderilen tebligatta; eşkıyalık dahi bir takım suçlar işleyip haklarında ihtar ve tutuklama kararı çıkmış çok sayıda suçlunun, kanuni takip ve cezadan kurtulmak için Kuva-yi Milliye'ye katıldıkları ve bunların Kuva-yi Milliye teşkilatı içinde birtakım görevlere getirildiği belirtilmiştir. Ancak bu kişilerin köylerde ahalinin gözleri önünde işlediği suçlardan dolayı haklarında birçok şikâyetin bulunduğu, bunların cezadan kurtulmak için Kuva-yi Milliye'ye katıldıkları ama bunun caiz olmayacağı özellikle vurgulanmıştır.(DH.İ.UM.EK. 119/74. Vrk.3.) Benzeri vakaların incelenen dönemde başka bölgelerde de meydana geldiği görülmektedir. 25 Ocak 1920'de Bigadiç Müdürü, Karesi Merkez Müdde-i Umumiliğine gönderdiği tebligatta, Karesi bölgesinde hırsızlık veya başka suçlardan ötürü şüpheli sıfatıyla tutuklanan,

yargılanan ve ceza alanların aldıkları cezalardan kurtulmak için Kuva-yi Milliye saflarına katıldığından bahisle, bundan sonra bu tür suçlular için yapılacak muamelenin gizliden yürütülmesi istemiştir.(DH.İ.UM. 22/58. Vrk.2.) Edirne valiliği 25 Mart 1920’de Dâhiliye Nezareti’nin 22 Mart tarihli ve 99/22092 numaralı tahriratına verdiği cevapta; haklarında tevkif ve ihzar müzekkiresi hazırlanmış ve kanun takibinden kurtulmak için Kuva-yi Milliye’ye iltihak etmiş eşkıya mensuplarından vilayet dâhilinde olmadığı beyan etmiştir. Ayrıca bu hususta vilayet adli memurlarından da böyle bir müracaatın olmadığı da belirtmiştir.(DH.İ.UM. 22/58. Vrk.3.)

3. KUVA-Yİ MİLLİYE TEŞKİLATININ ENGELLENMESİ İÇİN MÜLKİ AMİRLERE VERİLEN TALİMATLAR

İstanbul Hükümeti Teşkilat-ı Milliye hareketini kuruluşundan beri yakinen takip ederek başlangıçta bu hareketin teşkilini zaman geçtikçe de güçlenmesini engellemeye yönelik tedbirler aldığı görülmektedir. Zira 9 Temmuz 1919’da Dâhiliye Nezareti’nden Eskişehir mutasarrıflığına gönderilen şifreli telgrafta; Kuva-yi Milliye teşkilatı için girişimlerde bulunulmasının uygun olmadığı kessin bir dille vurgulanmıştır.(DH.ŞFR. 101/19. Vrk.1.) Dâhiliye Nezareti bir gün sonra Eskişehir mutasarrıflığına çektiği telgrafta bu defa milli teşkilat ve çeteciliğin kat’iyyen yasak olduğunu bildirmiştir.(DH.KMS. 53/9. Vrk.2.) 10 Temmuz 1919’da Dâhiliye Nezareti, Denizli mutasarrıflığına çektiği telgrafta; daha önce de beyan edildiği üzere kasaba ve beldelere yapılacak herhangi bir saldırıya karşı güvenliği sağlama görevinin, İtilaf Devletleri’nin de işaret ettiği gibi, İstanbul Hükümeti’ne ait olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte Dâhiliye Nezareti Teşkilatı Milliye hareketini desteklemediğini ve bu durumun bölge halkına anlatılmasını istemiştir.(DH.ŞFR. 101/19-81. Vrk.1.) Dâhiliye Nezareti’nin yaptığı uyarıların, taşrada ya çok dikkate alınmadığı ya da taşradaki İstanbul Hükümeti yetkililerinin Kuva-yi Milliye teşkilatlanmasına mani olamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Dâhiliye Nezareti 14 Temmuz 1919’da Eskişehir mutasarrıflığına tekrar telgraf çekerek, Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin teşkilatlanmasına mani olunmasını ve bazı ordu müfettişlerine verilen yetkilerin bütün mülki alanda geçerli olmadığı buna göre hareket edilmesi yönünde uyarıda bulunmuştur.(DH.ŞFR. 101/19-80. Vrk.1.)

Kuva-yi Milliye hareketini engellemeye yönelik İstanbul Hükümetinin bütün girişimlerinin sonuçsuz kaldığı görülmektedir. İşgallere karşı kısa bir süre içerisinde özellikle Batı Anadolu’nun hemen her beldeinde birbirinden kopuk ama aynı amaçla ortaya çıkan bu Milli hareket giderek taraftar bulmaya ve güçlenmeye başlamıştır. İtilaf Devletleri’nin

yaptığı işgallere karşı koyması gereken İstanbul hükümeti, işgallerin daha da büyüyeceği endişesi ile işgallere karşı sessiz kaldığı gibi işgallere Milli bir refleks ile tepki veren vatansever Anadolu insanının girişimlerini de engellemeye çalışmıştır. Nitekim İtilaf Devletleri'nin her türlü desteğini arkasına alarak İzmir'i işgal edip Karesi sancağının (Balıkesir) içlerine doğru yönelmeye başlayan Yunanlılara karşı da İstanbul Hükümeti tepkisiz kaldığı gibi işgale karşı koyan Teşkilat-ı Milliye hareketini engellemeye çalışmıştır. Dâhiliye Nezareti'nden Karesi mutasarrıflığına 24 Temmuz 1919'da çekilen 7084 numaralı telgraf bunun apaçık delilidir. Söz konusu telgrafta Dâhiliye Nezareti, Teşkilat-ı Milliye adı altında hareket eden ahali ile Yunanlılar arasında devam eden çatışmaların Yunan işgalini engelleyip sınırlandıramayacağı gibi bilakis işgal boyutunu genişletip Müslüman nüfusun mahvolmasına memleketin de harap olmasına sebep olacağını ileri sürmekteydi.

Buna gerekçe olarak Yunan ordusunun askeri gücünü öne süren Dâhiliye Nezareti, böyle bir güce karşı silahlı güçten yoksun bir kuvvet ile değil ancak siyasi teşebbüslerle mani olunabileceğini iddia etmekteydi. Bu siyasi teşebbüsten geri kalmadığını beyan eden Dâhiliye Nezareti, bunun olumlu etkisinin yakında görüleceğini öne sürerek aksi takdirde işgallere karşı direnmenin memleketin geri kalan kısımlarının da işgal edileceği gibi teslimiyetçi bir tavırla, işgallere karşı Teşkilat-ı Milliye mensupları gibi silahla karşılık verenlere engel olunmasını Karesi mutasarrıflığından istemiştir.⁸

⁸ BOA. DH.ŞFR. 101/19-151. Vrk.1. [24 Temmuz 1335/24 Temmuz 1919]. Telgrafın Transkripti: Teşkilat-ı Milliye namı altında hareket eden ahali ile Yunanlılar arasındaki müsadematın (vuruşmalar, birbiri ile çarpışmalar) devam etmekte olduğu general kulunun raporunda beyan olunur. Bu gibi teşkilat ve müsademat Yunanlıların istilasını mani' yahud tahdid (sınırlamak) etmeyip bilakis tezyid (artırma, çoğaltma) ve tevsi' (genişletme) etmekte ve birçok nüfusu İslamiyenin mahvını ve memleketimizin harab olmasını intac (neticelenme, doğurma) eylemektedir. Yunanlıların sevk ettikleri asker-i muntazamiye ve kullandıkları esliha-i mütenevviye karşı ahalinin mukavemete muktedir olamayacaklarını izaha hacet yoktur. Bu gibi tecavüzat böyle böyle gayrı kâfi esliha-i mükemmelden mahrum bir kuvvet ile değil ancak teşebbüsat-ı siyasiye ile kabül-ü manidir. Bu teşebbüsattan geri kalınmamaktadır. Tesiratının kariben müşahadesi me'muldür. (umulan, beklenen). Buralarının icab edenlere bil-etraf hüsn-ü tefekkürüyle (idrak eylemek) ahali-i müsellehanın? felaketini tezyide sebep olmakta ve vatanımızın istila olunmayan aksam-ı sairesini de tehlikeye koymakta bulunan bu gibi teşkilattan ve mukabele-i şedideyi müstelzim tecavüzattan katiyyen sarfi-nazar (vazgeçilse de) edilmesi esbabının istikmalî ve bu babda nezarete

4. İSTANBUL HÜKÜMETİNİN KUVA-Yİ MİLLİYE MENSUPLARINA KARŞI ALDIĞI SERT TEDBİRLERİN DAYANAĞI

Padişah Mehmed Vahdeddin'in Damad Ferid'i IV. Defa Sadrazam Olarak Atadığı Hatt-ı Hümayunu, Damad Ferid'in Hükümet Beyannamesi ve Dürriyade Abdullah Efendi'nin Kuva-yi Milliyeçileri Vatan Haini İlan Eden Fetvası: 5 Nisan 1336/1920

Osmanlı Hükümeti, Kuva-yi Milliye hareketini engellemek maksadıyla şimdiye kadar almış olduğu önlemler bir sonuç vermeyince, sürgün, kürek cezası ve idam gibi daha şiddetli cezalar alma yoluna gitmiştir. Bu cezalara meşru zemin hazırlamak gayesiyle fetva ve hattı hümayunlar yayınlamıştır. Damad Ferid Paşa başkanlığında 5 Nisan 1920 tarihinde kurulan yeni hükümet, Kuva-yi Milliye hareketini ortadan kaldırmak üzere hareket ettiği hem hükümet beyannamesinden, hem Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin fetvasından hem de Padişah Mehmed Vahdeddin'in Hattı Hümayunundan anlaşılmaktadır.

4.1. Padişahın Hatt-ı Hümayunu

Son Osmanlı padişahı Mehmed Vahdeddin 5 Nisan 1920'de imzaladığı hatt-ı hümayun ile Damad Ferid Paşa Hükümeti'nin kurulmasını doğuran sebepler, hükümetin vazifeleri, memleketin ahvali ve asayiş gibi konular ele alınmıştır. Padişah Mehmed Vahdeddin, ilk olarak Damad Ferid Paşa'ya hitaben sadrazamlığa niye kendisinin getirildiğini özetle şöyle açıklamıştır: "Sadrazam Salih Paşa ve hükümetinin istifası neticesinde kişilik ve liyakatinizden ötürü sadaret makamı sizin, şeyhülislamlık makamı da Dürriyade Abdullah Efendi'nin uhdesine verilmiştir. Teşkil ettiğiniz hükümet de Kanun-i İslamiye'nin⁹ 37. maddesi gereğince onaylanmıştır". Sultan Vahdeddin, bundan sonra Damad Ferid Paşa'ya memleketin siyasi durumunu izah ederek yapması gerekenleri ve Kuva-yi Milliye hareketi ile ilgili takip etmesi gerek politikayı kısaca şöyle açıklamıştır: Mütarekenin ardından memleketin siyasi durumunda giderek bir iyileşmenin olduğu sırada, Milliyet adıyla ortaya çıkan grubun karışıklığa sebep olduklarını ve bu gruba karşı şimdiye kadar alınan önlemlerin bir işe yaramadığını belirtmiştir. Doğrudan Kuva-yi Milliyeçileri hedef aldığı anlaşılan Padişah, Kuva-yi Milliye mensuplarını isyancı olarak tanımlamış ve bunların faaliyetlerinin ülke için vahim sonuçlara sebep olacağını dile getirerek bu hareketin tertipleyci ile teşvikçileri için ilgili kanun maddelerinin

peyderpey malumat ve izaha itası.

⁹ Belgede geçen Kanun-i İslamiye'den kasıt Kanun-i Esasi olmalı.

uygulanmasını emir buyurmuştur. Bu kısmı biraz daha açan padişah, isyanın elebaşları için kanunun ilgili maddelerinin uygulanmasını, isyana kandırılmak suretiyle iştirak edenler için de genel bir affın çıkartılmasını Damad Ferid Paşa'dan istiyordu. Padişah bununla birlikte Damad Ferid Hükümeti'ne, ülkede asayiş ve düzenin yeniden sağlanması ve hilafet makamına bağlılığın yeniden tesisi hususlarında yeni görevler veriyordu. Ayrıca Sultan Vahdeddin söz konusu hatt-ı hümayununda, Damad Ferid Paşa Hükümeti'nden istekleri arasında, Düvel-i Muazzama diye tanımladığı İtilaf Devletleri ile samimi ilişkilerin kurulup, devletin ve milletin menfaatine uygun bir barışın biran önce yapılması yer alıyordu. Son olarak Padişah, halkın içinde bulunduğu mali sıkıntılara da çare bulunması için gerekli önlemlerin alınmasını istiyordu.¹⁰

¹⁰ BOA. İ.DUİT. 9/140. Vrk.1. [5. Nisan 1336/1920]. Hattı Hümayun suretinin tercümesi: Vezir-i muallisemirim Ferid Paşa: Selefimiz Salih Paşa'nın vuku-u istifası cihetiyle müsni (söyleyene isnad edilen söz) sadaret derkar (malum, aşikâr) olan ehliyet ve rüviyetinize (kimlik) binaen uhdenize etvîh kılınmış ve meşihat-ı İslamiye dahi Dürriyade Abdullah Bey uhdesine ihale edilmiştir. Kanun-u İslamiyenin 37. Maddesi mucibince teşkil eylediğiniz heyet-i cedidiye-i vükela teadi-kaza iktiran (ulaşmak, erişmek, yaklaşmak) etmiştir. Mütarekenin hakkından bedai (mükemmel ve güzel şeyler) ile bil-tedric nokta-i salaha takrib eden (yolunu bulma, yaklaştırma) vaziyet-i siyasiyemizi milliyet namı altında ika' (vuku buldurmak, meydana getirmek, istinad etme) edilen iğtişaat (karışıklıklar, kargaşalıklar) vahim bir hale getirmiş ve buna karşı şimdiye kadar ittihazına (edinmek, kabullenmek) çalışılan tedabir müsalahane (barış, anlaşma) faidesiz kalmıştır. Ahiren tebarüz (belli olma, iki hasım cenk için meydana çıkma) eden, vakaya göre bu hal isyanın devamı maazallah (Allah korusun) teali daha vahim ahvale masdar (bir şeyin çıktığı yer, menba) olabileceğinden iğtişaat-ı vakıanın malum olan mürettib ve müşevvikleri haklarında ahkâm-ı kanuniyenin icrası ve fakat muğfel (aldatılmış, kandırılmış) olarak bu kıyama iltihak ve iştirak etmiş olanlar hakkında af-u umumi ilan ve bütün memalik-i şahanemizde asayiş ve intizamın iade ve te'bidi (ebedileştirme, sonsuzlaştırma) tedabirinin kemal-i sür'at ve kat'iyetle ittihaz ve ikmal ve bil-umum tebaa-i sadıkamızı bu suretle makam-ı hilafet ve saltanata mahkuk (hak edilmiş) olan merbutiyet tağyir (bozma, iyiden kötüye değiştirme) na-pezirinin (olmaz, kabul edilmez) teşyidi (sağlamlaştırma, yükseltme) ve bu cümle ile beraber düvel-i muazzama-i mu'telif ile samimi revabıt (bağlılıklar, münasebetler) itminankârane (güvenme, inanma) tesisine ve menafi'-i devlet ve milletin hak ve adalet esasına istinaden müdafaasına ihtimam olunarak şerait-i selahiyyenin kesb-i i'tidal (uygunluk, denklik) etmesine ve sulhun biran evvel akdine sarf-ı mukadderat edilmesi ve o zamana kadar her türlü tedabir-i maliye ve iktisadiyeye tevessül (başvurmak, inanmak) mazayika-i (zor, güç işler) amanın mehma-emken (olabildiği kadar) tehvini (hakir görmek, alçaltmak, kolaylaştırma) katiyyen matlubumuzdur. Cenab-ı hak tevfikat-ı el-sehiyesine mazhar buyursun. 5 Nisan 1336/1920. Mehmed

Damad Ferid Paşa'nın 4. defa sadrazam olarak atanıp hükümet kabinesini kurduğu 5 Nisan 1920 tarihi, Kuva-yi Milliye hareketine yönelik İstanbul Hükümetinin baskı ve şiddet derecesini üst seviye çıkardığı dönemdir. Nitekim aynı gün Damad Ferid'in başkanlığındaki İstanbul hükümeti kabinesinde Şeyhülislam olarak atanan Dürrizade Abdullah Efendi, kuvvetle muhtemeldir ki, önceden hazırlanıp kendisine imzalatılan fetvaya caizdir diyerek padişahın imzasına sunmuştur. Padişah hiç vakit kaybetmeden ivedilikle aynı gün (5 Nisan 1920 tarihinde) hem Damad Ferid Paşa'nın Hükümet Beyannamesini hem de Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin fetvasını imzalayarak yürürlüğe koymuştur.(İ.DUİT. 9/140. Vrk.1.) Başta Mustafa Kemal ve silah arkadaşları olmak üzere Teşkilat-ı Milliye taraftarlarına, teşkilattaki aktif durumlarına göre idama kadar varan tedrici cezalar verilmesini caiz gören bu fetva 11 Nisan 1920'de hükümet beyannamesi ile birlikte Takvim-i Vekayi'de yayınlanmıştır.(Akandere, 1999-2003, s.425.)

4.2. Damad Ferid'in Hükümet Beyannamesi

Damad Ferid'in Hükümet beyannamesinden Teşkilat-ı Milliye hareketini ortadan kaldırmak suretiyle sadrazamlığa getirildiği ve onun da buna pek hevesli olduğu aşikârdır. Damad Ferid, Kuva-yi Milliyecileri; İttihatçılık, Bolşeviklik, sahte milliyetperverlik, fitne ve fesat ehli olmak, şakilik ve dinsizlik gibi ağır ithamlarla suçlamıştır.(Akandere, 2006, s.17.) Damad Ferid'in, hazırlamış olduğu Hükümet Beyannamesinde, yapacağı icraatlar ve Kuva-yi Milliye hareketini bertaraf etmek için alacağı tedbirlere bir kılıf uydurma telaşında olduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkan Osmanlı Devleti'nin hayati tehlikesinin devam ettiği vurgulanan beyannamenin ilk cümleleri İtilaf Devletleri'ne teslimiyetçi bir tutum içermektedir. Damad Ferid' göre Devlet-i Osmaniye bugün misli görülmemiş bir muhatara (tehlike) içindedir. En hakiki manasıyla vatan tehlikededir. Millet bilmeyerek, istemeyerek sürüklendiği o dehşetli muharebede malları ve canlarıyla büyük fedakârlıklara katlandığı halde nihayet katiyen mağlup olmaktan kurtulamamış ve o zaman ki hükümet tarafından imzalanan mütareke ile galip devletlere teslim edilmiş idi. Artık bu elemli neticeden ibret alarak bundan sonra olsun akla ve hale uygun bir selamet yolu tutulmalı idi. Damad Ferid, bu hakikatin layıkıyla anlaşılamadığını öne sürüyordu.

Teşkilat-ı Milliye hareketi mensuplarının kişisel hırs ve menfaatleri için hareket ederek fitne ve fesat çıkarmakla suçlandığı beynamede aynı

zamanda Teşkilat-ı Milliye mensuplarının çıkardığı hadiselerden dolayı, Avrupa ve Amerika'nın bizim aleyhimize kötü düşünceler besleyeceği ve bunun da yapılacak barış anlaşmasında son derece aleyhimize kararlara sebep olacağı belirtilmiştir. Dahası mezkûr beyannamede; birtakım kişilerin yalnız hırs ve menfaat arzusuyla Teşkilat-ı Milliye unvanı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesadın bir taraftan siyasi durumumuzu son derece tehlikeli bir hale getirdiği, diğer taraftan da muharebede uğradığımız zayıftan ve hususiyle harb senelerinde yapılan türlü türlü suiistimal ve cinayetlerden dolayı derin bir surette yaralı olan vatan-ı mukaddesimize yeniden yeniye yaralar açtığı öne sürülmüştür. Bununla birlikte beyannamede, birtakım çirkin hadiselerin Avrupa ve Amerika kamuoyunda aleyhimize şiddetli bir fikir ve akımların ortaya çıkarmasına ve barış şartlarının bir kat daha şiddetlendirilmesi tehlikesini ortaya çıkardığı iddiasına yer verilmiştir.

Milli mücadele hareketinin isyancı bir hareket olarak tanımlandığı beyannamede, henüz ortaya çıkmamasına rağmen, İstanbul'un işgalinden Teşkilat-ı Milliye sorumlu tutulmuş, bunların şahsi ihtiraslarından ötürü milleti feda ettikleri gibi suçlayıcı ifadeler kullanılarak Teşkilat-ı Milliye'nin sebep olacağı olaylar şöyle sıralanmıştır: "Nihayet yine bu ahval ve te'sirleriyle Düvel-i Muazzama mütareke ahkâmını İstanbul'u muvakkaten işgal-i askeri altına almak suretiyle de tatbik ettiler. Buna karşı isyancıların İstanbul ile Anadolu arasındaki korkunç bir istilaya uğratmak hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor. Bugün Millet-i Osmaniye'nin en büyük düşmanları yalancı milliyet davasıyla şahsi ihtiraslarına vatan ve milleti feda edenlerdir. Bunların öyle felaketli bir akıbeti hazırlamak için buldukları çare ise ağır bir cinayetler silsilesidir. Bunlar, Kanun-u Esasiyi ve Kavanin-i Devleti ayaklar altına alarak ahaliden zorla para toplamak, zorlama ile ahaliyi asker almak, para vermeyenler ile askerliği kabul etmeyenlere eziyet edip öldürmek, köyleri basıp yağma etmek, köyleri hatta obaları vurmak gibi edepsizliklerine aralıksız devam etmektedirler. Hâlbuki Padişah ve emirlerine karşı koymanın şer'en kabul edilmediğine vurgu yapılmıştır.

Davasından vazgeçmeyecek olan Teşkilat-ı Milliye mensuplarının sert bir şekilde tehdit edildiği beyannamenin ilgili kısmında: Vatan-ı Osmaninin duçar olduğu türlü türlü musibetlerin tamiri ve nüfus ve kuvvet itibarıyla uğradığımız zayıftan telafisi sabit olup hükümet-i hazıra nazarında bugün her ferdin hayatı her zamankinden daha kıymettardır. Bu cihetle hükümet ulaşmak istediği kurtuluşu kan dökmeden tercih etmektedir. Ancak devletin ve milletin hakikaten tehlike içinde bulunan hayatını ve selametini

kurtarmak için yola gelmeyenleri şer'-i şerif ve kanun-u münif mucibince ve hatt-ı hümayun ile tebliğ olunan irade-i seniyyenin uygulanmasından tereddüd edilmeyeceği de vurgulanmıştır.

Teşkilat-ı Milliye mensuplarının isyanlarından vazgeçip teslim olmaları için çağrıda bulunulan beyannamenin son kısmında Teşkilat-ı Milliye mensuplarına hitaben: Yukarıda bahsedilen durumlardan hareketle ilk olarak hareket-i isyaniyeyi tertib ve teşvik edenler ve bunların aldatmacalarına kapılarak yaptıklarının neticesi ne kadar vahim olacağını düşünemeyerek onlara iştirak edenlerden bir hafta zarfında pişmanlık duyup padişah hazretlerine bağlılıklarını arz edenlerin af edilecekleri belirtilmiştir. Sonra isyanı tertip ve teşvik edenler ile onlarla beraber harekete inad edecek olan asilerin şer'an ve kanunen cezalandırılacakları ifade edilmiştir. bununla birlikte memleketin neresinde olursa olsun gerek ahali-i İslamiye tarafından diğer milletlere gerek gayr-ı Müslim ahali tarafından ahali-i Müslime'ye karşı saldırı ve tecavüzlere hükümetçe hiçbir şekilde izin verilmeyeceği emin bir dille ifade edilmiştir. Hatta böyle bir hal vukuuna cüret gösteren ve o hususta müsamaha veya anlaştığı görülenlerin şiddetli cezalara maruz kalacaklarına yer verilmiştir.¹¹

4.3. Dürriade Abdullah Efendi'nin Fetvası

Şeyhülislam Dürriade Abdullah Efendi, Dürriade ailesine mensup altıncı ve son şeyhülislamıdır. İstanbul doğumlu olup Rumeli Kazaskeri Dürriade Mehmed Efendi'nin oğludur. 5 Nisan 1920'de Damad Ferid Paşa kabinesine Şeyhülislam olarak görev aldı. 31 Temmuz 1920'de Damad Ferid kabinesinin istifasıyla o da 3 ay 25 gün süren Şeyhülisamlık görevinden ayrıldı. 30 Nisan 1923'te hac için bulunduğu Harem-i şerifte vefat etti.(İpşirli, 1994, s.36.) Dürriade, 5 Nisan 1920'de Şeyhülislam olarak atanınca Kuva-yi Milliyecileri vatan haini ilan ettiği fetvayı¹² aynı gün çıkararak padişahın onayına sundu. Padişahın vakit kaybetmeden onayladığı

¹¹ BOA. İ.DUİT. 9/140. Vrk.1. [5. Nisan 1336/1920]. Başvekelat müsteşarından Hazine-i Evrak Muavinliğine gönderilen 6/11 sayılı ve 18/1/1930 tarihli yazıya göre; söz konusu belge, İstanbul'da bulunan eski evrakın tetkik ve tasnifi esnasında bulunarak tarihi mahiyeti haiz bulunmaları hasebiyle Milli Müdafaa Vekâletinden tevdi olunan fetva, irade ve beyannamelerden 5 adedi hıfzedilmek üzere leffen irsal kılınmıştır efendim. BOA. İ.DUİT. 9/140. Vrk.6. [15. Receb 1338/4 Nisan 1920].

¹² Fetva, fıkıh terimi olarak "fakih bir kişinin sorulan fıkhi bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm" demektir. Fahrettin Atar, Fetva, *TDİA*, 12, İstanbul 1995, s.486-487. Aynı zamanda fetva, "müftü tarafından verilen şer'i hüküm veya karar" anlamına da gelmektedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Akaydın Kitabevi, Ankara 2009, s.263.

söz konusu fetva, özetle Kuva-yi Milliye hareketini İslam Halifesine başkaldıran isyancı bir hareket olarak nitelendirmiştir.

Fetvaya göre; İslam halifesine karşı isyan edenler, İslam beldelerinde bazı şer gruplarla ittifak kurarak kendilerine reis atayıp halifenin teb'asını türlü hilelerle kandırıp doğru yoldan saptırmaktaydılar. Bunlar aynı zamanda padişahın izni olmadan asker toplayıp görünürde asker için ama gerçekte kanunlara aykırı bir şekilde kendi menfaatleri için iâşe toplayıp vergiler koymakta ve çeşitli baskı ve işkencelerle halkın malını ve eşyasını gasp ve yağma etmekteydiler. Kuva-yi Milliye mensuplarına oldukça ağır ithamlarda bulunulan fetvada, yine Kuva-yi Milliye ileri gelenlerinin yağmacılığı adet haline getirip Allah'ın kullarına zulmü alışkanlık haline getirdikleri, memleketin bazı köy ve beldelerine hücum ederek tahrip edip yıktıkları, padişahın sadık tebaasından çok sayıda masum kişiyi katlettikleri bir kısmını da yurtlarından ettikleri ileri sürülmekteydi. Kuva-yi Milliye mensuplara yönelik ağır ithamların devam ettiği fetvada; isyancıların padişahın emrinde olan bazı dini, askeri ve sivil memurları görevlerinden azledip yerlerine kendi arkadaşlarını tayin ettikleri, devletin merkezini gövdesinden ayırıp merkez ile taşra arasındaki iletişim ve ulaşımı kesmek suretiyle buralarda devletin emirlerinin uygulanmasına engel olarak halifelik makamının yüceliğini zedeleyip zayıflatıkları iddia edilmekteydi. Bunun yanı sıra fetvada; bu kişiler için, halifenin emrinden çıkarak ona ihanet ettikleri, devletin nizam ve düzenine karşı koyarak beldelerin asayişini ihlal ettikleri ve bunu yaparken de uydurma ve yalan haberler yaydıkları ve böylelikle insanları fitneye sokarak ortalığın karışmasına sebep oldukları gibi ağır ithamlar yer almaktaydı.

Fetvanın son kısmında ise bütün bu suçları işleyenlerin reisleri ve onlara yardım eden kişiler ve onların peşine takılanların asi olduklarından hareketle, bu asilerin dağılmaları için haklarında çıkan emr-i aliden sonra hala padişaha karşı inatla kötülük yapmaya devam ederlerse, halkı bunların şerrinden ve nefretinden kurtarmak için bunların dinen öldürülmelerinin meşru ve farz olup olmadığı sorulmuştur. Cevap olarak da Dürriyade Abdullah Efendi tarafından, "Allah Teâla da bilir ki olur" cevabı verilmiştir.

Söz konusu fetvadaki birinci maddeyi destekler mahiyette dört adet hüküm daha yer almaktadır. İkinci maddede yine, Memalik-i Mahruse-i Şahanede (Osmanlı Devleti), savaşmaya ve vuruşmaya kudretleri bulunan Müslümanların Halife Sultan Mehmed Vahdeddin Han Hazretlerinin etrafında toplanıp savaş için vaki olan padişahın davet ve emrine katılmaları ve isyancılarla savaşmaları vacib olur mu? Sorusuna Dürriyade; "Allah Teâla bilir ki olur" cevabını vermiştir.

Üçüncü maddede, birinci maddedeki gerekçelere atıf yapılarak; Halifenin, isyancı olarak kabul ettiği kişilerle savaşmaları için atadığı askerlerin, savaştan imtina edip firar etmeleri durumunda büyük suç işlemiş sayılıp hem bu dünyada hem de ahirette büyük azaplara uğrarlar mı? diye sorulmuştur. Dürrişade; “Allah Teâla bilir ki olur (uğrarlar)” cevabını vermiştir.

Dördüncü maddede, halifenin askerlerinden asilerle (Kuva-yi Milliyeciler) savaş esnasında isyancıları katledenler gazi, isyancılar tarafından katledilenler şehid mertebesinde olurlar mı? sorusuna Dürrişade: “Allah Teala bilir ki olurlar” cevabını vermiştir.

Beşinci ve son maddede, padişahın, asilerle (Kuva-yi Milliyeciler) savaşılması, yönünde emrine uymayan Müslümanların suçlu sayılıp şer’i suçlara müstahak olurlar mı? diye sorulmuştur. Dürrişade, “Allah Teala bilir ki olurlar”, cevabını vermiştir.¹³

¹³ BOA. İ.DUİT. 9/140. Vrk.1. [5. Nisan 1336/1920]. Fetvanın transkripti: Sebebi nizam-ı âlem olan halife-i İslam edamah? teali hilafına ali yevm-el kıyam hazretlerinin taht-ı velayetinde bulunan bilad-ı İslamiyede bazı eşhas-ı şerire ittifak ve ittihad ve kendilerine rüesa intihab ederek tebaa-i sadıka-i şahaneyi cebl (ihtira, yoktan yaratma) nez’ u berat (halkı birbirine düşürmek) ile iğfal (aldatma, kandırma ırzına geçme) ve idlale (hak dinden saptırmak, doğrudan ayırmak) bila emr-i ali ahaliden asker cem’ine kıyam edip zahirde askeri iase ve tecehhüz bahanesiyle ve hakikatte cem’i mal sevdasıyla hilaf-ı şer’i şerif ve mugayır-ı emr-i münif birtakım garamet vergiler tarh ve tevzi’ ve envai tazyik ve işkencelerle nasın emval ve eşyasını gasb ve garet (yağmacılık) ve bu vecihle İbadallaha zulmü i’tiyad (alışkanlık haline getirmek) ve tecrübe cesaret ve memalik-i mahrusenin bazı kura ve biladına hücum ile tahrib ve hak? ile yeksan ve tebaa-i sadıkaneden nice nüfus-u ma’sumayı katl ve itlaf ve dema-i mahkuteyi sefk (dökme, akıtma) ve ıraka ettikleri ve cenab-ı emri-l mü’mininden mensup bazı memurin-i aliye ve askeriye ve mülkiyeyi hod be hod (kendi kendine) azl ve kendi hempalarını (arkadaşlarını) nasb (rütbe alma, tayin edilme) ve merkez hilafet ile memalik-i mahrusenin muvasalat (vasıl olmak erişmek) ve münakalat (nakil işleri) ve muhaberatını kıta’ ve taraf-ı devletten sadır olan evamirin icrasını mani’ ve merkezi diğer memalikten tecrid ile şevket hilafeti kesr-u tevhin (zayıf kılmak) kasd ederek makam-ı mualla-i imamete ihanet etmekle taat (itaat) imamdan huruc (dışarı çıkma, isyan etmek) ve devlet-i aliyenin nizam ve intizamını ve biladın asayişini ihlal için neşr-i eracif (uydurma, yalan sözler) ve işaa (duyurma)-i ekazib (yalan sözler) ile nası fitneye saik vesai-i bil-fesad oldukları zahir ve mütehakiki olan rüsaî mezburun ile a’van ve etbayı bağiler olup dağılmaları hakkında sadır olan emr-i aliden sonra hala inad ve fesadlarında ısrar ederler ise mezburların hebainlerinden tathir (temizlemek) bilad-u şer ve nefretlerinden tahlis (kurtarmak) ibad-u aceb olup “fakatlu altı tebği hattı

5. KUVA-Yİ MİLLİYE MENSUPLARINA VERİLEN CEZALAR

5.1. Bazı Kuva-yi Milliyecilerin Örfi İdare Kanunnamesi Kapsamında Tutuklanıp Yargılanmaları

Örfi idare mahkemeleri Kuva-yi Milliye taraftarlarını da yargılamıştır. Polis Müdüriyet-i umumisinden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 17 Nisan 1920 tarihli tahrirat Kuva-yi Milliye'nin İstanbul hükümetince yakın takibe alındığını ve Kuva-yi Milliye ile iltisakları tespit edilenleri idare-i örfi (sıkıyönetim) mahkemelerine sevk ettiğini göstermektedir. Nitekim söz konusu tahriratta, Eskişehir mebusu olup aynı zamanda bölgenin Kuva-yi Milliye reislerinden Hacı Ali Efendi'nin, Şekerci Kazım ve arkadaşlarıyla birlikte köylerde asker ve yardım topladığı, oğlu Hüseyin Efendi'yi Kuva-yi Milliye lehine çalışmak üzere Sivas'a gönderdiği, Eskişehir mutasarrıfı Hilmi Bey ile Belediye reisi Mehmed Ali Bey ve eşraftan Abdülvehhab Efendilerin idamlarına sebep olduğu ihbar ve iddiaları üzerine yakalanarak 16 Nisan'da İstanbul muhafızlığına sevk edildiği belirtilmiştir. Hüseyin Efendi ile birlikte yakalanarak yargılanmak

tefyi-i ali emrah" nas kerimi mucibince katl ve kıtalları meşru' ve farz olur mu? beyan buyrula.

El-cevab: Allah-u teala a'lem olur. Ketebü'l-fakir. Dürzizade es-Seyyid Abdullah. Ufiye anh.

Bu surette memalik-i mahruse-i şahanede harb ve zorba/darbe kudretleri bulunan Müslümanlar imam-ı adil halifemiz Sultan Mehmed Vahdeddin han hazretlerinin etrafında toplanıp mukatele için vaki olan davet ve emrine icabet ve bugat-ı mezburun ile mukatele etmeleri vacib olur mu? Beyan buyrula.

El cevab: Allah-u teala a'lem olur. Ketebü'l-fakir. Dürzizade es-Seyyid Abdullah. Ufiye anh.

Bu surette halife-i müşarun ileyha hazretleri tarafından bigah-ı mezbureden ile mukatele için tayin olunan askerler mukateleden imtina' ve firar eyleseler mürtekib-i kebire vasım? olup dünyada ta'zir-i şedide ve ukbada (ahiret) azab-ı elemiye? müstehak olurlar mı? Beyan buyrula.

El cevab: Allah-u teala a'lem olur. Ketebü'l-fakir. Dürzizade es-Seyyid Abdullah. Ufiye anh.

Bu surette halifenin askerinden olup da bugatı katledenler gazi ve bugat tarafından katl olunanlar şehid ve mesab olurlar mı? beyan buyrula.

El cevab: Allah-u teala a'lem olur. Ketebü'l-fakir. Dürzizade es-Seyyid Abdullah. Ufiye anh.

Bu suretle bugat ile muharebe hakkında sadır olan emri sultaniye itaat etmeyen Müslümanlar asım ve takrir-i şeriyye müstehak olurlar mı? beyan buyrula.

El cevab: Allah-u teala a'lem olur. Ketebü'l-fakir. Dürzizade es-Seyyid Abdullah. Ufiye anh.

üzere İstanbul'a gönderilen Şekerci Kazım'ın firar ederek burada Kuva-yi Milliye lehine çalıştığı ve örgüte adam topladığı bilgilerine yer verilen tahriratta, Üsküdar'daki Kuva-yi Milliyecilerden de bahsedilmiştir. Buna göre Üsküdar'da şehrin sakinlerinden Maliye Nezareti vezne kâtibi Faruk, belediye kâtibi Şükrü, Adliye Nezareti mensubu Hoca Naci Efendi, Urbacılar kethüdası Edhem ve Yaver Ağaların öteden beri İttihat ve Terakkici olup, bunların bazı üst düzey İttihat ve Terakkicilerin kaçmalarına yardımcı olduklarını ve memleketin huzura ihtiyacın en üst düzeyde olduğu bu zamanlarda asayişsizliğe sebep olduklarına işaret edilmiştir. Bu gerekçelerle Üsküdar'daki Kuva-yi Milliyeciler idare-i örfiye kararnamesi çerçevesinde yargılanmak üzere 15 Nisan 1920'de İstanbul Muhafızlığına sevk edilmişlerdir.¹⁴

Damat Ferid Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükümeti, Kuva-yi Milliye taraflarını sindirmek için hiçbir suçlama, baskı ve şiddetten geri durmamıştır. Nitekim 25 Mayıs 1920 tarihli Sadrazam ve Harbiye Nazırı vekili Damat Ferid imzalı padişaha sevk edilen yazıdan Damat Ferid'in

¹⁴ BOA.DHEUM.AYŞ. 38/43. Vrk.1. [17 Nisan 1336/17 Nisan 1920]. Belgenin transkripti: Eskişehir mebusu ve mahal-i mezkûr Kuvayı Milliye reisi olup Şekerci Kazım ve rüfekasıyla köylerde asker toplamak ve iane cem' etmek bahanesiyle ahaliyi fesad ve isyana davet ve zabitan ile ictimalar akd ve mahdumu Hüseyin Efendi'yi Sivas'a murahhas olarak sevk ve mutasarrıf Hilmi Bey ile belediye reisi Mehmed Ali ve eşraftan Abdülvehhab Efendilerin idamlarına tertip eylediği cemiyet-i fesadiyece karar vermesinden dolayı maznun aleyhim olan Hacı Veli Efendi vuku' bulan ihbar ve iddia üzerine derdest edilerek tanzim kılınan evrak evelliyesiyle 16 Nisan 1336 tarihinde İstanbul muhafızlığına sevk edilmiş ise de refiki Şekerci Kazım Efendi firara muvaffık olmasından naşi derdestine imkân hâsıl olamadığı ve keza Üsküdar mıntıkası dâhilinde Kuvayı Milliye iltihak etmek üzere efrad kayd ve sevk etmekte oldukları istihbar kılınmış olan Üsküdar sakinlerinden ve Maliye Nezareti vezne kalemi ketebesinden Faruk belediye kâtibi Şükrü Adliye Nezareti kassamlığında Hoca Naci Efendi ve arabacılar kethüdası Edhem ve Yaver ağalar haklarında icra kılınan tahkikatta gerçi mumaileyhlerinin işbu hareketi mertebe-i sübuta? vasıl olamamış ise de eşhas-ı mezkurenin öteden beri ittihad ve terakkinin harem ve o fikrin mürevviclerinden olmaları hasebiyle rüesa-i ittihadın firarlarına tarassut ve muavenette bulunmaları ve memleketin en ziyade sükut ve asayişe muhtaç olduğu bir sırada hareket-i müteadide-i muameleleriyle emniyet-i dâhiliyeyi ihlal ve bil-netice-i asayiş-i mahalliyeyi haleldar edecekleri ? melhuz bulunmuş olmakla idare-i örfiyye kararnamesinin mevad-ı mahsusasına tevfi kan haklarında muktezi muamele ifa kılınmak üzere ol babdaki evrak-ı evelliyeleriyle birlikte mevcuden 15 Nisan 1336 tarihinde İstanbul muhafızlığına sevk ve izam kılındıkları arz olunur. Ol babda emr-u ferman hazret-i men lühel emrindir.

hedefinde eski harbiye nazırı Ferik Kavaklı Mustafa Fevzi Paşa'nın yer aldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıda Damat Ferid, Kuva-yi Milliye taraftarı Mustafa Fevzi Paşa'nın fitne ve fesadın tertipçilerinden olduğu gerekçesiyle şüpheli sıfatıyla Dersaadet 1. İdare-i Örfiye-i Divan-ı Harbinde yargılanıp ceza aldığı ve bunun neticesinde firar ettiğini padişaha ileterek Mustafa Fevzi Paşa için verilen cezanın infazı hususunda padişahın onayını talep etmiştir.(İ.DUİT. 175/71. Vrk.2/1.) Sultan Vahdeddin, Damat Ferid'in talebini onaylayarak Mustafa Fevzi Paşa hakkındaki kararını 27 Mayıs'ta yayınladığı 714 numaralı irade-i seniyye ile duyurmuştur. Sultan Vahdeddin söz konusu iradesinde, Kuva-yi Milliyecilere katılmak üzere firar eden eski Harbiye nazırı Ferik Kavaklı Mustafa Fevzi Paşa'nın doğrudan Kuva-yi Milliyecilerin meclislerine iştirak ederek onların lehine konuşma yaptığı, Müdafaa-i Milliye mebusu sıfatıyla Müdafaa-i Milliye çatısı altında Harbiye Nezaretini kurmaya teşebbüs ettiğine dikkat çekilmiştir. İradenin devamında Mustafa Fevzi Paşanın, saltanat ve hilafete karşı düşmanca davranışlarda bulunarak büyük felaketlere sebep olanlarla birlikte hareket ettiğinin açık olduğu ifade edilmiştir. Sultan Mehmed Vahdeddin, yukarıda bahsi geçen suçları işlediği sabit olduğu gerekçesiyle Mustafa Fevzi Paşa hakkında Mülkiye Ceza Kanunnamesinin 45. maddesinin 1. fıkrası delaletiyle 55. maddesinin 4. fıkrasına ve 56. maddesi gereğince Dersaadet 1. İdare-i Örfiye Divan-ı Harb Mahkemesi'nin gıyabında verdiği; askerlik görevinden uzaklaştırma, bütün nişan ve madalyalarını geri alınması, idamına karar verilmesi ve firarda olmasından ötürü bütün mallarına haciz konulması kararlarını onaylamıştır. Sultan Vahdeddin, Mustafa Fevzi Paşa hakkında verilen kararı yerine getirmekle Harbiye Nezaretinin görevli olduğunu beyan etmiştir.(İ.DUİT. 175/71. Vrk.1/1.) Padişahın söz konusu iradesi 29 Mayıs'ta Sadaret aracılığıyla Harbiye Nezareti'ne tebliğ edilmiştir.(İ.DUİT. 175/71. Vrk.1/2.) Sadaret, Harbiye Nezareti'nden Kavaklı Ferik Mustafa Fevzi Paşa hakkında Dersaadet 1. İdare-i Örfiye Divan Harbi'nin gıyaben vermiş olduğu hükmün padişah tarafından tasdikiyle beraber gereğinin yapılmasını istemiştir.(BEO. 4635/347582. Vrk.1.)

11 Haziran 1920 tarihli ve Sultan Mehmed Vahdeddin imzalı iradede Kuva-yi Milliye tertipçilerinden olduğu ve padişah aleyhine fitne ve fesad çıkardığı iddiasıyla 3. Kolordu Kumandanı Miralay Asitaneli Hüseyin Selahaddin Bey ile arkadaşları hakkında Dersaadet Birinci İdare-i Örfiyye Divan-ı Harbince gıyablarında verilen idam cezasının padişahın onayına sunulduğu belirtilmektedir.(İ.DUİT. 176/118. Vrk.3.)

Padişah Mehmed Vahdeddin Kuva-yi Milliyeci olup aleyhine fitne

ve fesad çıkardıkları iddiasıyla 15 Haziran'da yayınladığı irade-i seniyye ile Dersaadet 1. İdare-i Örfiye Divan Harbi'nin gıyablarında yaptığı mahkemede 3. Kolordu Kumandanı Miralay Asitaneli Hüseyin Selahaddin Bey, 12. Kolordu Kumandanı Miralay İzmirli Fahreddin Bey ve 14. Kolordu Kumandanı Miraliva Yozgadlı Yusuf İzzet Paşa ve 10. Fırka Ahz-ı Asker Kalemi Reisi Miralay Yanbolulu Abbas Hilmi ve Harbiye Nezareti Müsteşar esbakı olup istihzarat-ı (hazırlıklar) Sulhiye komisyonunda memur bulunan Miralay İzmirli İsmet ve 56. Fırka kumandanı Miralay Bandırmalı Bekir Sami Beyler ve Yozgad Mebus sabıkı ferikliğinden tekaüd İsmail Fazlı ve Erzurum mebus sabıkı Alaaddin Arif ve Beyrut ve Haleb vali-i esbakı ve Amasya mebus sabıkı Bekir Sami Antalya mebus sabıkı Hamdullah Suphi ve süvari kolağalığından müsta'fi Aydın mebus sabıkı Sami ve Isparta mutasarrıf esbakı ve Denizli mebus sabıkı Hakkı Behic ve Sinob mebus sabıkı Rıza Nur ve Adliye müsteşar esbakı ve Kastamonu mebus sabıkı Yusuf Kemal ve Eskişehir mutasarrıfı Hakkı Fatin Beyler ile Karaca Bey müftü-i sabıkı Mustafa Fehmi ve Ankara müftü-i sabıkı Mehmed Rıfat Efendiler hakkında verdiği idam cezalarını onaylamıştır.(İ.DUİT. 176/118. Vrk.1.)

Harbiye Nazırı vekili imzasıyla 30 Haziran 1920 tarih ve 3127 numarayla Sadaret'e gönderilen tebligatta, Kuva-yi Milliyyeye katılmak üzere kıtasını terk ederek Bursa'ya firar ettiği suçlamasıyla Dersaadet 2. İdare-i Örfiye Divan-ı Harb mahkemesinde yargılanan jandarma Mülazım-Sanilerinden Kartallı Hüseyin Efendi'ye askeri ceza kanunnamesinin 127. ve mülkiye ceza kanunnamesinin 46, 55 ve 57. maddeleri gereğince askerlik görevinden alınarak 7 sene kürek cezasına çarptırıldığı ve gereğinin yapılması için padişahın onayının talep edildiği belirtilmektedir.(İ.DUİT. 176/127. Vrk.2/1.) Sultan Mehmed Vahdeddin, 13 Temmuz 1920'de Harbiye Nezaretinin, Dersaadet 2. İdare-i Örfiye Divan-ı Harb mahkemesince Hüseyin Avni Bey hakkında verilen 7 yıl süreli kürek cezasını onaylamış ve bunu yerine getirmekle Harbiye nazırı vekilini yetkili kılmıştır.(İ.DUİT. 176/127. Vrk.1/1.)

Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret makamına 3 Ağustos 1920'de gönderilen telgrafta, iki seneden beri Ankara havalisinde teftişatla meşgul olan mülkiye müfettişlerinden Fuad Bey'e Dersaadet'e dönmesi için tekraren tebligat gönderilmesine rağmen Fuat Bey'in tebligatı imzalamayarak Ankara'da kalıp Mustafa Kemal'in Millet Meclisi adı altında topladığı heyete iştirak ettiği ve bundan ötürü Fuad Bey'in müfettişlik görevinden istifa etmiş sayılması gerektiği bildirilmiştir.(İ.DUİT. 115/2. Vrk.3.) Sadaret 1 gün sonra Dâhiliye nazırının yazısını görüşerek Fuad Bey'in müstafi

olarak kabul edildiğini Padişaha iletmış Padişah da Fuad Beyin mülkiye müfettişliği görevinden istifa ettiğini ve gereğini yapmakla Dâhiliye Nezaretinin görevli olduğu beyan etmiştir.(İ.DUİT. 115/2. Vrk.1.)

18 Ağustos 1920’de Dâhiliye Nezareti Sadaret makamına göndermiş olduğu tezkerede, Söke kaymakamı Hikmet Bey ile Kuşadası kaymakamı Ferruh Beyin Kuva-yi Milliye teşkilatına iltisak etmelerinden dolayı azillerini istemiştir.¹⁵ Sadaret, Dâhiliye Nezareti’nin tezkeresini padişaha havale etmesi üzerine Sultan Vahdeddin 22 Ağustos 1920’de yayınladığı 926 numaralı irade-i seniyye ile Söke kaymakamı Hikmet Bey ile Kuşadası kaymakamı Ferruh Beyi görevlerinden azletmiştir.(İ.DUİT. 115/7. Vrk.1.)

5.2. Sultan Vahdeddin Onaylı Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının İdam ve Yakalama Kararı

Damad Ferid, Kuva-yi Milliye unvanı adı altında padişah aleyhinde çıkarılan fitne ve fesadın tertip ve teşvikçi oldukları iddiasıyla Mustafa Kemal, Kara Vasıf Efendi, Ali Fuad Paşa, Alfred Rüstem, Dr. Adnan Bey ve Halide Edip Hanım haklarında Dersaadet 1. İdare-i Örfiye Divan-ı Harb Mahkemesi tarafından verilen hükmü onaylaması üzere 16 Mayıs 1920’de Sultan Vahdeddin’e sevk etmiştir.(İ.DUİT. 175/46. Vrk.2/1.) Padişah Mehmed Vahdeddin, Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında Dersaadet 1. İdare-i Örfiye Divan-ı Harb mahkemesinin verdiği kararı 24 Mayıs 1920 tarihinde yayınladığı 705 numaralı irade-i seniyye ile onaylamıştır. (İ.DUİT. 175/46. Vrk.1/1.)

6. MİLLÎ MÜCADELECİLERİN İSTANBUL HÜKÜMETİNİN BASKILARINA KARŞI ALDIĞI ÖNLEMLER

Büyük Millet Meclisi Milli mücadeleyi ortadan kaldırmak üzere İstanbul Hükümetinin uyguladığı baskılara karşı sessiz kalmamış Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde bir dizi önlemler almıştır. Bu önlemlerin başında şüphesiz Şeyhülislam Dürriyade Abdullah’ın Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını asi ilan eden fevkalade sert fetvasını etkisiz hale getiren Ankara Müftüsü Rifat (Börekçi) ve 153 Anadolu müftüsünün karşı fetvası gelmektedir. Bununla beraber T.B.M.M, İstanbul Hükümeti tarafından çıkarılan isyanları bastırmak üzere *Firariler Hakkında Kanun ve Vatana*

¹⁵ BOA. İ.DUİT. 115/7. Vrk.3. [18 Ağustos 1336/18 Ağustos 1920]. Söz konusu belgenin transkripti: Söke kazası kaymakamı Hikmet ve Kuşadası kaymakamı Ferruh beylerin Kuvayı Milliye teşkilatının amillerinden olduğu anlaşılmasına mebni bilahare haklarında takibat-ı kanuniye ifa edilmek üzere azilleri tensib ve irade-i seniyye layihası leffen takdim kılınmış olmakla ifa-i muktezası menut müsaade-i samiye-i fehmaneleridir. Ol babda emr-u ferman hazreti veliyül emrindir.

İhanet Kanunu çıkarmış ve ardından da *İstiklal Mahkemeleri* kurmuştur.(Çelik, 2007, s.569.) Ankara Hükümeti'nin aldığı önlemler elbette bunlarla sınırlı değildir. Ankara Hükümeti'nin İstanbul Hükümeti tarafından Anadolu'ya gönderilen resmi yazılara cevap vermeyip geri göndermesi başvurduğu etkili yollardan biridir. Bunun etkisini İstanbul Hükümeti'ne ait yazışmalardan anlamak mümkündür. Zira 5 Temmuz 1920 tarihinde Meclis-i Vükela'ya ait bir mazbatada, Dersaadet 1. İdare-i Örfiye Divan Harbi'nin Eskişehir, Ankara Müdde-i Umumilikleri (savcılık) ile Yalova, Bursa Bayburt, İspir ve Karamürsel'e gönderilen resmi yazıların red edilip geri gönderildiği ifade edilmiştir. Meclis-i Vükela, bahse konu olan resmi yazıları red edip iade eden memurların tespit edilip isimlerinin kendilerine gönderilmesini Harbiye Nezareti'nden istemiştir.(MV. 219/115. Vrk.1.) Ayrıca Büyük Millet Meclisi 9 Kasım 1920'de çıkardığı seyyar jandarma kanuna bir zeyl ekleyerek; silahaltında bulunanlardan seyyar jandarmaya gönüllü kabul edileceklerini duyurmuştur.¹⁶

Ankara Hükümeti'nin İstanbul Hükümeti'nin yaptırımlarına karşı yapmış olduğu en önemli hamlelerden biri de Kuva-yi Milliye mensuplarınca vatanın müdafaası esnasında vatanın kurtuluşu bağlamında işlemiş olduğu suçları TBMM'de çıkardığı bir kanunla affetmesiydi. 31 Aralık 1922'de TBMM hükümeti tarafından Hariciye vekili, Dâhiliye vekili, Adliye vekili, Müdafaa-i Milliye vekili Şer'iyye vekili, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye vekili, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye vekili, İktisad vekili, Nafia vekili, Maarif vekili ve Maliye vekillerinin kararı ve TBMM İcra Vekilleri Heyeti Reisi Mustafa Kemal'in imzasıyla yayınlanan kanun layihasında; *vatanın tecavüze maruz kaldığı tarihin mebdei addolunan 20 Ekim 1919 mütareke tarihinden bil-itibar Kuva-yi Manzume-i Milliye'nin teşkil edildiği 16 Ağustos 1920 tarihine kadar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri rüesa ve azası ve Kuva-yi Milliye kumandanları ve maiyetleri tarafından düşmanın tecavüzüne karşı vatanın umur-u müdafaa ve ihlası gayesini temin ve istihsal zımında ifa edilmiş cereaim af edilmiştir.*(BCA. 30-18-1-1. 6-42-17. Vrk.1.)

Anadolu Hükümeti vatanın savunması esnasında şehit ya da gazi olan Kuva-yi Milliye mensuplarını ve ailelerini de unutmayarak zor koşullar altında bile üstüne düşen vazifeyi yerine getirmiştir. Nitekim 3 Temmuz

¹⁶ 30-18-1-1 (Kararlar Daire Başkanlığı), Vrk.1-11-11. [9 T.sani 1336/9 Kasım 1920]. Söz konusu kanun zeylini; Hariciye vekili, Dâhiliye vekili, Adliye vekili, Müdafaa-i Milliye vekili, Umuru Şer'iyye vekili, Büyük Millet Meclisi Reisi, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, Sıhhiye vekili, --- vekili, Nafia vekili, Maarif vekili ve Maliye vekili imzalamıştır.

1921’de İcra Vekilleri Heyetinin yayınladığı kararname bunun apaçık ispatıdır. Kararname ile resmi olmayan Kuva-yi Milliye askerlerinin malul olanların kendilerine ve şehit olanlarının ailelerine maaş verilmesi uygun görülmüştür.(BCA. 30-18-1-1/3-29-7. Vrk.1.) Kurtuluş Savaşı esnasında cezaevinden kaçıp Kuva-yi Milliye hareketine katılan suçlular ile eşkıya çetelerinin İstiklal Harbi’ndeki gayretlerinden ötürü daha önceden işlemiş oldukları suçlar da affedilecektir. Nitekim Kırşehir Mebusu Ali Rıza’nın meclise verdiği, Kuva-yi Milliye katılan bazı suçluların İstiklal Harbi’nde gösterdikleri yararlıktan ötürü suçlarının af edilmesi yönündeki önerge Saruhan, Dersim, Çorum, Bayezid, Konya ve Kırşehir mebuslarının imzasıyla kabul edilmiştir.(BCA. 30-10-0-0/31-175-38. Vrk.3.)

7. SONUÇ

Mondros Mütarekesi’nin hemen akabinde İstanbul ve sonrasında İzmir’in işgaline İstanbul hükümeti kayıtsız kalmış ve herhangi bir siyasi ya da askeri tepki verme cesaretini gösterememiştir. Vatansever Türk subayları ve Anadolu halkının işgallere karşı başlattığı yerel direniş Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkmasının akabinde Kurtuluş Mücadelesine dönüşmüş ve Anadolu’nun hemen her yerinde Mustafa Kemal Paşa liderliğinde milli bir teşkilatlanmaya gidilmiştir.(Yel, 2002)

Padişah ve İstanbul hükümeti, Anadolu’da ortaya çıkan Milli uyanıştan oldukça rahatsız olmuştu. İstanbul Hükümeti, ilk başlarda Milli Mücadele hareketinin ortaya çıkıp genişlemesini engellemek için Teşkilat-ı Milliye hareketi oluşumunun caiz olmadığı yönünde fetvalar çıkarmış ve bu harekete katılan askeri ve mülki memurları vazgeçirmek için çeşitli metotlara başvurmuştu. Buna engel olamayınca da daha sert tedbirler alarak Milli Mücadele hareketini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İngilizlerin de baskısıyla Padişah Vahdeddin, 3 Nisan 1920’de istifa eden Salih Paşa başkanlığındaki kabinenin yerine Kuva-yi Milliye hareketini ortadan kaldıracak vaatlerinde bulunan Damad Ferid Paşa kabinesini 5 Nisan 1920’de tesis etmişti. Damad Ferid Paşa kabinesinde Şeyhülislam olarak görev alan Dürriyade Abdullah, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere vatansever Türk subayları ile Kuva-yi Milliye bünyesinde hareket eden herkesi vatan haini ilan etmiş ve hemen sonrasında bu hareketin önde gelenlerine idam gibi ağır cezalar verilmişti.

İstanbul Hükümeti’nin her türlü caydırıcı ve baskıcı önlemlerine rağmen Milli Mücadeleciler davalarından vazgeçmeyerek hem İstanbul Hükümeti hem de işgalci İtilaf Devletleri ile gerek siyasi gerek askeri mücadeleden imtina etmemişlerdi. Mustafa Kemal öncülüğündeki Milli

Mücadeleciler, bir taraftan ülkeyi işgal eden İtilaf Devletlerinin himayesindeki Rum ve Ermeni, çeteleriyle cephelerde silahlı mücadele verirken diğer taraftan İstanbul Hükümeti'ne alternatif olarak TBMM'yi açmışlardı.

TBMM ilk olarak kendilerini asi ilan eden Dürrizade Abdullah'ın fetvasının etkisini yok etmek için Ankara Müftüsü Rifat Börekçi öncülüğünde Anadolu'daki vatansever 153 müftünün imzasını taşıyan karşı fetva yayınlamış, daha sonra firariler hakkında vatana ihanet kanunu çıkarıp İstiklal Mahkemeleri kurmuştu. Önlemleri bununla sınırlı olmayan TBMM hükümeti, İstanbul'dan Anadolu'ya gelen resmi yazılara cevap vermeyerek iade etmiş, Kuva-yi Milliye'ye katılan suçlular için af çıkarmış, onun çatısı altında vatanın kurtuluşu gayesi ile çarpışırken gazi ve şehit olanların kendileri ile ailelerine maaşlar bağlamıştı.

İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri'nin her türlü baskısına karşın, İstiklal Harbi'nin kazanılmasına liderlik eden Mustafa Kemal Paşa öncülüğündeki Milli Mücadeleciler, Anadolu'yu emperyalist devletler tarafından işgal edilmesinin önüne geçerek günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamışlardır.

8. KAYNAKLAR

- Akandere, O. (2006). Damat Ferit Paşa hükümetleri döneminde Kuva-yi Milliye hareketine yöneltilen ithamlar *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 17-56.
- Akandere, O. (2009). Damad Ferit Paşa'nın IV. hükümeti döneminde Kuva-yi Milliye ileri gelenleri hakkında verilen idam kararları, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 43, 343-406.
- Akandere, O. (Kasım 1999-2003). 11 Nisan 1920 (1336) tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuva-yi Milliye aleyhine yayınlanan kararlar, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 24, 417-467.
- Aksoley, İ. (2009). *Teşkilat-ı mahsusa (Enver Paşa'nın sırdaşı anlatıyor:)*, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Hastaş), İstanbul: Timaş Tarih Yayınları.
- Akyol, T. (2016). *1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuva-yi Milliye*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Atar, F. (1995). Fetva, *TDİA*, 12, 486-496, İstanbul: TDV Yayınları.
- Bayur, H. (1990). *Atatürk hayatı ve eseri: Doğumundan Samsun'a çıkışına kadar*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- BCA.(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi) 30-18-1-1 (Kararlar Daire Başkanlığı), Vrk.1-11-11. [9 T.sani 1336/9 Kasım 1920].
- BCA.30-10-0/31-175-38. Vrk.3. [18 T.sani 1840/18 Kasım 1924]
- BCA.30-18-1-1. 6-42-17. Vrk.1. [31 T.evvel 1336/31 Ekim 1920].
- BCA.30-18-1-1/3-29-7. Vrk.1. [3 Temmuz 1337/3 Temmuz 1921].

- BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) BEO. (Bab-I Ali Evrak Odası) 4630/347185. Vrk.1. [1 Mayıs 1336/1 Mayıs 1920].
- BOA. BEO. 4635/347582. Vrk.1. [29 Mayıs 1336/29 Mayıs 1920].
- BOA. BEO.4630/347185. Vrk.2. [2 Mayıs 1336/2 Mayıs 1920].
- BOA. DH.EUM.AYŞ. (Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı) 38/28. Vrk.1. [15 Nisan 1336/15 Nisan 1920].
- BOA. DH.EUM.AYŞ. 38/43. Vrk.1. [17 Nisan 1336/17 Nisan 1920].
- BOA. DH.İ.UM. (Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı) 22/58. Vrk.2-3. [25 K.sani 1336/25 Ocak 1920].
- BOA. DH.İ.UM. 22/58. Vrk.4. [20 Şubat 1336/20 Şubat 1920].
- BOA. DH.İ.UM.EK. 119/33. Vrk.2. [22 Mart 1336/22 Mart 1920].
- BOA. DH.İ.UM.EK. 119/74. Vrk.3. [22 Mart 1336/22 Mart 1920].
- BOA. DH.KMS. (Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı) 53/9. Vrk.2. [10 Temmuz 1335/10 Temmuz 1919].
- BOA. DH.KMS. 53/3. Vrk.2-9. [8 T.Evvel 1335/8 Ekim 1919].
- BOA. DH.KMS. 53/3. Vrk.73. [18 T.Sani 1335/18 Kasım 1919].
- BOA. DH.KMS. 53/48. Vrk.1. [25 Nisan 1336/25 Nisan 1920].
- BOA. DH.KMS. 53/48. Vrk.4. [19 Nisan 1336/19 Nisan 1920].
- BOA. DH.KMS. 53/94. Vrk.2. [24 Ağustos 1335/24 Ağustos 1919].
- BOA. DH.ŞFR. (Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı) 101/19-81. Vrk.1. [10 Temmuz 1335/10 Temmuz 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 101/19. Vrk.1. [9 Temmuz 1335/9 Temmuz 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 101/19-80. Vrk.1. [14 Temmuz 1335/14 Temmuz 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 101/75. Vrk.1. [30 Temmuz 1335/30 Temmuz 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 101/76. Vrk.1. [30 Temmuz 1335/30 Temmuz 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 102/254. Vrk.1. [25 Ağustos 1335/25 Ağustos 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 102/263. Vrk.1. [25 Ağustos 1335/25 Ağustos 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 102/264. Vrk.1. [25 Ağustos 1335/25 Ağustos 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 102/30. Vrk.1-2. [5 Ağustos 1335/5 Ağustos 1919].
- BOA. DH.ŞFR. 642/69. Vrk.1-2. [19 Ağustos 1335/19 Ağustos 1919].
- BOA. İ.DUİT. (İrade Dosya Usulü) 115/2. Vrk.3. [3 Ağustos 1335]/3 Ağustos 1919.
- BOA. İ.DUİT. 115/2. Vrk.1. [4 Ağustos 1335/4 Ağustos 1919].
- BOA. İ.DUİT. 115/7. Vrk.1. [22 Ağustos 1336/22 Ağustos 1920].
- BOA. İ.DUİT. 115/7. Vrk.3. [18 Ağustos 1336].
- BOA. İ.DUİT. 175/46. Vrk.1/1. [24 Mayıs 1336/24 Mayıs 1920].
- BOA. İ.DUİT. 175/46. Vrk.2/1. [16 Mayıs 1336/16 Mayıs 1920].
- BOA. İ.DUİT. 175/71. Vrk.1/1. [27 Mayıs 1336/27 Mayıs 1920].
- BOA. İ.DUİT. 175/71. Vrk.1/2. [29 Mayıs 1336/29 Mayıs 1920].
- BOA. İ.DUİT. 175/71. Vrk.2/1. [25 Mayıs 1336/25 Mayıs 1920].
- BOA. İ.DUİT. 176/118. Vrk.1. [15 Haziran 1336/15 Haziran 1920].
- BOA. İ.DUİT. 176/118. Vrk.3. [11 Haziran 1336/11 Haziran 1920].
- BOA. İ.DUİT. 176/127. Vrk.1/1. [13 Temmuz 1336/13 Temmuz 1920].
- BOA. İ.DUİT. 176/127. Vrk.2/1. [30 Haziran 1336/30 Haziran 1920].
- BOA. İ.DUİT. 9/140. Vrk.1. [5 Nisan 1336/1920].

- BOA. MV. (Meclis-i Vükela Mazbataları) 219/115. Vrk.1. [5 Temmuz 1336/5 Temmuz 1920].
- Coşkun, A. (2019). *Kuva-yi Milliye'nin kuruluşu*, İstanbul: Kırmızı Kedi yayınları.
- Çakmak, Z. (2007). *İzmir ve çevresinde Yunan işgal ve Rum mezalimim*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Çelik, K. (Kasım 2007). Milli Mücadele'de iç isyanlar, vatana ihanet kanunu ve İstiklal Mahkemeleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40, 569-613.
- Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*, Ankara: Akaydın Kitabevi.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası hukuku ve siyasi tarih metinleri*, 1, Ankara: TTK Yayınları.
- Güler, A. (2017). *Bin yıllık hesaplaşma Lozan*, İstanbul: Halk Kitabevi.
- Gürel, F. (2000). *İzmir'in işgalinden kurtuluşu*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- İpşirli, M. (1994). Dürriyade Abdullah Beyefendi (1869-1923), *TDİA*, 10, 36. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özdemir, H. (2010). *Amasya belgelerini yeniden okumak*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sonyel, S.R. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (Cilt: I,II, III.)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Türkmen, Z. (2000). 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına göre Türk ordusunun kuruluş ve kadrosuna genel bir bakış, *OTAM*, 11, 615-632
- Yel, Selma (2002). *Yakup Şevki Paşa ve askeri faaliyetleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,

1. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın Kuva-yi Milliyecileri Asi İlan Eden Fetvası

2. Mustafa Kemal Paşa ve Arkadaşları Hakkında Padişah Tarafından Onaylanan İdam Fermanı

i.DUIT.00175